

izuzetnoj estetičkoj činjenici i njenu tvorcu za čiju smo vidljivost (budući da, usprkos neupitnoj globalnoj prepoznatosti i valorizaciji, čuva znak „lokalnog“ i oslonjena je na nj) zaduženi

i odgovorni više od drugih, treba svakako, ne samo u trenucima obljetnica, odati poštovanje.

Emilija Kovač

KAJKAVSKI GARTLIC BOŽICE JELUŠIĆ

Horvatska književnica Božica Jelušić slavi ovoga leta 70 let življenja i oko 50 let književnoga dela. Da je pisala i vundavala knige sako leto v življenju, to bi bila sako leto jena kniga – kaj bi rekli, oko 70 knjig do vezda. Ampak, prvi dve-desetek let ništ, onda vu vreme radne karijere umereno, a onda v penzije kak vulkan; nesem brojil niti računal, ali mi zgledi da je v zadni deset let naša poetesa pred nas donesla 60-70 postotkov svojega opusa. Kaj mi jo je žmeko pratiti!

Božica Jelušić započela je kak i većina kajkavcev još od Galovića i Krleže – v svojem drugom jeziku – književnom standardu, na kojem je objavila nekuliko prvi pesnički zbirki, a gde na početku stoji „Riječ kao lijepo stablo“, 1973., koja je mam nagrađena onda posebno važnom nagradom „Sedam sekretara SKOJ-a“. Leto potlam autorica je primlena i v Društvo hrvatski književnikov, kakti najmlajši član v dotadašne povesti. Prvi deset let pisala je pesme, eseje, književne i likovne kritike na standardu, a onda se je zbudila v jeziku detinstva i zavičaja i z zavičaja i za zavičaj i kajkavske orsage raširila kajkavsko fano iliti zastav. Najprije je objavila v časopise niz pesmi, a onda je v varaždinske biblioteke časopisa „Gesta“ vundala zbirko puno antologijski kajkavski pesmi „Meštri, meštrije“. I ne samo da je zbirka bila na kajkavskom jeziku, nego so meštri i meštrije kojem je del pesmi bil posvećen bili meštri kajkavskoga jezika Miroslav Krleža, Mihovil Pavlek Miškina, Fran Galović i majstori pemzla z podravski stran Krsto Hegedušić, Mirko Virius, Ivan Lacković Croatia, Josip Turković, Mijo Kovačić, Milan Generalić ... Zanimljivo je da se je najava jezičnoga prekreda dogodila dve lete pred tem v zbirke „Kopernikovo poglavlje“, koja, mada je puna blistavi štokavski pesmi koje pam-timo (kakti naslovna, pak *Samo će ovi sati os-*

tati, kao jabuke; Poslije ljubavnih čuda; Tulipani; Trideset i pet stihova za post scriptum i druge) za zađno pesmo ima kajkavsko Mesečino – prvoga autoričinoga kajkavskoga soneta, krasno ljubavno pesmo. Da bi se zastav jene ljubavi i jenoga aktivizma raširila do kraja, doprinesla je i zbirka esejev „Herz desetka“ (1995.), z deset esejev o horvatskemi vitiznance Galoviću, Miškine, Krleže, V. Parun, Mihaliću, V. Krmpotić, Paljetku; Ivančanu, Pupačiću i Dragojeviću, koja vleče na kajkavsko i zavičajno stran z eseje o Galoviću, Miškine i Ivančanu, al još više z esejom z kojem posebno mesto daje najvažnešemu podravskomu kajkavskomu meštru i najfinešemu kajkavskomu glasu Franu Galoviću. Ono kaj je eseja „Mešter i njegova mera“ delo vu središće knige i na naslovno klapno je to da je napisan na hrvatskokajkavskom jeziku, š čem je Božica Jelušić, kakti naslednica kajkavski meštrov, pokazala da kajkavski jezik neje ograničen na lokalno življenje, da neje samo za etnološke teme i nostalgične popevke o preteklo – prošlost, nego se ž nim more pisati okretno, moderno i jako; da more biti potpunoma jezik suvremene kniževnosti.

Potlam vehementnoga nastupa na kajkavske pozornice, kombinacija književne i školničke karijere Božicu Jelušić vodi v SAD, kakti Fulbrightovo stipendistico. Z Amerike se je vrnola z jako zanimljivom putopisnom knjigom „Okrhak kontinenta“, a američkem je studentom čitala i svoje kajkavske pesme na originalu. Onda je posle prelepe, isto pune antologijski pesmi za deco, zbirke „Zmaj od papira“ 1992. (f koje je i jena od najlepši i najdirliveši nejini pesmi za sako dob „Lastavice u vihoru“), već leto dana potlam, 1993. zišel jeden pravi kajkavski biser, zbirka „Jezuši“. Božica Jelušić puno je pisala o slikare, posebno Podravce, pak so ji se knige

bogato i kvalitetno opremlene i ilustrirane, a v dve zadnespomenute se je delalo i o posebne suradnjaj. Knigo za deco ilustrerala je nejina kčer Ivana Kranželić, koja je f to vreme išla v osmi razred osnovne škole, a „Jezuši“ so kaoautorsko delo z Ivanom Lackovićem Croatom.

Ak so „Meštri, meštrije“ bili program, namera, pokaživanje da se Božica Jelušić namerava baviti kajkavskem vitiznanstvom, zbirka zabrani i novi kajkavski pesmi „Nočna steza“, koje so skupa vundali Matica hrvatska Đurđevac i Kajkavsko spravišće Zagreb 1997. i reakcije na te iste pesme po časopise i na kajkavske recitale, odnosno pri publike, i to ne samo kajkavske, postavili so Božico Jelušić med najvažneše suvremene kajkavske poetuše, kaj morete, rečemo, proveriti v *Antologije moderne kajkavske lirike 20. stoljeća „Rieči sa zviranjka“*, Jože Skoka, vundate v Zagrebu 1999. Ak vam se ne da iskati, vredi nabrojiti jer se dela o poznate (pak so antologijske!) pesmaj: *Reči koje sem biležila vu kmici; Duša je jedna dodrta hiža; Dnevi nazrnani v zlizano čislo; Jogenj f polju; Jezus ide spod dundače; Horvatski Jezus; Pozoj; Nočna steza i Tanec*). Ja bi morti jeno izostavil, ali bi zato sakak dodal i ono već spomenoto *Mesečino*, i pesme *Tri krali i Senca na podravskemi puti*, koja je posvećena podravskomu boemu Miroslavu Dolencu Dravskomu, čijo je sen, senco, tenjo autorica prelepo naslikala „na podravskemi puti“ kak ide: „Čez šume crlene, čez fajtne baršume, / gdi guščerska koža se lešči vrh mulja / za hitrom sencom zlatne kune, / dok dravski Te pesek v cipeli žulja.“

Božica Jelušić živi v zavičaju i, makar je horvatska kniževnica, makar i dalje piše na standardu i si ovi let, odnosno pol stoletja v kniževnom standardu pokažuje jenako spretnost, nadahnuće i imaginaciju, zavičajna gredica, zavičaj, Podravina i „kajkavski emirati“, iliti ono „misli globalno, delaj lokalno“ vode Božicu Jelušić pol življenja v promoviranju lokalni vrednosti i v borbe za očuvanje zavičaja. Ovo se drugo odnosi na ekološko delovanje, na koje smo i te kak gizdavi, a Božica mu je bila predvodnica. Osovali smo prvo ekološko društvo v kontinentalne Hrvatske izvan Zagreba, i bili smo prave i velike bitke da očuvamo Podravino,

a posebno Dravo od devastacije. To je delala kakti aktivist i predsednica društva, a i dalje je pisala eseje o Podravine, podravske i severnohrvatske autore (kulko o vitiznance, još više o slikare i kipare). Od toga je isto tak nastalo nekulko knjig, koje takaj moremo pribrojiti kajkavske gredice (ili bi pak trebalo govoriti, o vrčaku, vrtu, pak i celomu kajkavskomu parku iliti perivoju kojega obdelava, kak i onoga na bivšemu plemičkomu imanju Barnagor f Čepelovcu). Nekoje od ti knjig jasno naglašavaju svojo kajkavsko orjeteranost z naslovi, makar so uglavnom pisane na standardu. Tak se zbirka z 2004. zove „Od cintora do cybera“, z podnaslovom *kajogledi*, kaj bi značilo kajkavski eseji, ogledi, a ti so kajogledi 2021. skočili v naslov „Kajogledi, vnebogledi“. Samo da pridodam da je, kak sem već rekel na početku, naša kniževnica stalno pisala (a pomalo i prevodila), pak se je oprobala i v pričaj i novelaj, ostavila po časopise, a potlam i v knjigaj i dost putopisov, a o Barnagoru i negve gazdaj i sudbine napisala je i romana „Čišćenje globusa“.

Radni je naslov ovoga eseja bil „Kajkavska gredica Božice Jelušić“, jer mi prva reč koja mi je opala v pamet, dionica, ne bila dost kajkavska. Vezda se predomišlam oko vrta, vrčaka, parka i perivoja, kajti je gredica premala i vidi mi se da je saka knjiga zaprav jena oplevljena i vredeña gredica. Pak sem se setil i lepe reči gartlic i premenil sem naslova. Valda tak bo ostalo do kraja. A vezda bi samo spomenol još dve važne kajkavske kniževne, poetske gredice vu ovom stoletju - zbirke „Štorga“, z 2007. i „Ftič kesnokrič“ z 2016., al o njaj ne bom ništ napisal, osim da i v jene i druge ima materijala za čitateljsko uživanje i antologičarsko prebiranje, a to vredi i za ovoga leta v javnost zišlo „Gda smo išli“, za koje sem pisal popratnjaka, kojega sem naslovil „*Kerempuhovski otpor friškom misli*“. Mesto da zmišlam nekaj novo, upučujem vas da si ga prečitate, a ja bom z nega posodil dve-tri rečenice: „...tonalitet i stav ključnih pjesama zbirke nosi u sebi kerempuhovski otpor i aktivizam. Pjesnikinju nose *biciklin* (NA BICIKLINU ZANA VEK!) i adrenalin (...) vitiznanka Božica Jelušić pruža svoj kerempuhovski otpor tupilu i zglaslosti svijeta u kojem živimo *friškom misli* za

dojduče doba!"

Zadna gredica zapravo i ne zadna, nego je na friško oplevljena i potsadena z novemi pričami, novelami štokavskemi i kajkavskemi, a zove se „Zvezdane jagode“. O nje bi vam štel nekaj više reči, al bom išel malo okolu-naokolu, kak to optom gošče delam i f škole. Kajti, kak sem pred krajom školničke karijere, dopušćam sebe gda-gda napraviti digresijo o kojećemu, a k tomu sem i mekši naspram dijakov. Tajne s kojemi sem je negda lovil, vezda im rano otkrivam; igram z otkritemi kartami, al im i to negda ne pomogne. Jedna takva je o tomu kak preobraćam nijove reči. Gda napišo v lektire da je nekaj poućno, ja ćitam dosadno. I znam da oni zaprav tak misle, al im se vidi da to ne bi trebali napisati. Onda im ja povem da sem je prećital, osmekne mi se to prerano, već v drugom razredu gimnazije, pak mi pol nji piše da im je sa lektira bila dosadna. I nemrem nišć – navćil sem je da bodo iskreni! A još sem im i porućil da so dva najvaćneša razloga za ćitanje (i gledenje filmski prić!) to kaj oćemo zeznati kak pomoći sebe, kak se ponašati v nekoje situacijaj; kaj ljudi delajo gda so zatelebani, gda se osećajo othićeño, gda oćo nekaj poduzeti z svojem življenjem i kojekaj tomu slićnoga, a drugi od od ta dva najvaćneša razloga, morti i vaćneši, je – zabava! Ćitamo da se zabavimo, da nam vreme lepše i lakše prejde, a ne kaj bi se nekaj (za školo!) nafćili! Pak morem reći da sem se ćitajoć Boćićeñine novele prav zabavil, kajti je vu velikomu broju nji Boćica pustila duva pripovedaća i zabavlaća z flaše: poznam ja nejino pripovedanje v drušćtvu – puno šćiklecov, nakinćeno i hiperbolićno, kaj mami smeja! E baš je to pustila vun vu celom nizu prići v ove knige! Prešpancerali so se pred mojem i joćmi blićeši i dalši z nejine okolice; prećital sem zgode o koje je već pripovedala, malo ili malo više predelane. Kakti živim v istomu malomu gradu f kojemu paradera i veliki broj nejini ju-

nakov, malo mi je bilo žmeko ne ćitati z klućom, odmeknoti se od prepoznavanja – nekoji so dobili samo drugo ime, se drugo je bilo prepoznatljivo, makar so nekoji malko potumplani i z osobinami nekoji drugi znancev i neznancev. Tak se nesem baš do kraja branil od toga; nek oni koji ne poznajo nikoga ćitajo z odmakom, ja sem makal i toga safta. Al, a to je najvaćneše, kniga je baš saftna, zabavna i zanimлива, posebno baš kajkavske priće, po koje se motajo naši domaći *oridinali*.

Eto, tak je to. Malko sem se prešpanceral po Boćićeñinomu kajkavskomu vrtu, gartlicu, perivoju. Pun je lepi gredic, soćni voćki, pak i, kak nejn park na barnagorskomu imanju, javorov, jelic i paulovnij. V njemu se morete vućiti kak doterati svoje verse z lepemi rimami, aliteracijami i asonancami, morete zdijavati radi amoro-vi strel i od nostalgije za zgubljeni vreme i kak v pesme *Rekvijem za hićicu*, morete osećati egzistencijalno nesigurnost – *ćkomino, tupilo i zgaslost*, ili pak slušati Dravo kak teće i vetra kak zmeće Bilogoro, diviti se lepotam prirode i nafćiti se kak je treba ćuvati (i kakti ekolog se boriti da je se općuva!), morete se sresti z našemi podravskemi i kajkavskemi velikani i još puno toga. Ja sem vas vezda samo malko *virtualno* prepelal, i to na brzino. Na vami je da se špancerate polako, v razna doba dana i leta, v različite raspoloćenje, da vam z gredic zadiše sakakve duje, da spazite lepo, drago i domaće, al i nesakidešnje cvetje i bilinje. Ak metaforo o vrtu zaćinimo z volterovskom metaforom f koje je Zemla vrt kojemu mi ludi trebamo biti dobri vrtlari, onda moremo reći da je Boćica Jelušić svojega kajkavskoga gartlica, koj ne samo nejn, privatni, nego se je prestrl na podravske brege i nuz Dravo, pak i na se kajkavske orsage i zvun nji, vredila sem nam na primer i zadovolstvo. Ćestitamo ji i fala ji na tom!

Zdravko Seleš